

TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM HİLYE TÜRÜ VE NECCARZÂDE RIZÂ'NIN *HİLYE-İ HÂCE BAHÂÜDDİN ŞÂH-I NAKŞİBEND'İ*

Mehmet ÖZDEMİR*

ÖZET

Türkler, İslam ile tanışmalarından sonra İslamî kaynaklardan beslenen bir kültür ve sanat inşa etme yoluna gitmişlerdir. İslamiyetin, hayatın pek çok alanında hâkim olan etkisi, edebî hayatın şekillenmesinde de kendini göstermiş ve dinî konuların ele alındığı çok çeşitli edebî türün ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu edebî türlerden biri de Hz. Muhammed'in sûret ve sîretini konu edinen *hilye* türüdür.

Başlangıçta Hz. Muhammed'in beşerî özelliklerini anlatan edebî türün adı olan *hilye*, daha sonra dört halife, İslam büyükleri ve tarikat önderleri için de yazılan bir tür hüviyetini kazanmıştır. Osmanlı edebiyatında, Hz. Muhammed'in fiziki ve ruhi portresini ele alan *hilye* türünün manzum şekilleri on altıncı yüzyılda görülmeye başlanmış ve pek çok örnek ortaya konmuştur. Hz. Muhammed'i konu alan *hilyeler* yanında diğer peygamberler, dört halife ile din ve tarikat büyüklerinin *hilyeleri* ise on yedinci yüzyıldan itibaren yazılmaya başlanmıştır. Osmanlı sahasında rağbet gören bir edebî tür olan *hilye*, başlangıçta Hz. Muhammed'in özelliklerini konu almasıyla sınırlı olan muhtevasını genişleterek peygamberler, halifeler, din ve tarikat büyüklerini de içine alan bir türün adı olup varlığını yirminci yüzyıla kadar devam ettirmiştir.

Bu çalışmanın ilk aşamasında sözü edilen türün Türk edebiyatındaki manzum örnekleri hakkında öz bilgi verilmeye çalışılacaktır. Sonraki aşamada ise, 18. Yüzyıl şâirlerinden Neccarzâde Rıza'nın, Nakşi tarikatı kurucusu Şâh-ı Nakşibend için yazdığı *Hilye-i Hâce Bahâüddin Şâh-ı Nakşibend* adlı *hilyesi* tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Hilye*, Neccarzâde Rıza, Evliya *hilyeleri*, Hâce Bahâeddin Şâh-ı Nakşibend, *Hilye-i Hâce Bahâüddin Şâh-ı Nakşibend*

TYPE IN TURKISH LITERATURE VERSE HILYE AND NECCARZÂDE RIZÂ'S *HİLYE-İ HÂCE BAHÂÜDDİN ŞÂH-I NAKŞİBEND*

ABSTRACT

After meeting Islam, Turks had built their culture and art with Islamic essentials. Islam effected literature as well and it caused many

* Yrd. Doç. Dr. Bilecik Şeyh Edebali Ünv. Fen Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: mozdemire@gmail.com

kinds of letters which related with religion. One of those kinds is *hilye* which containing Hz. Muhammed's appearance and personality.

At first, *hilye* was reporting about only Hz. Muhammed's human specialities. Then it became a type of literature that including four khalifs, great people of Islam and leaders of observances. In Ottoman literature, poetic styles of *hilye* genre that deals with Hz. Mohammed's physical and spiritual portrait has emerged at the 16th century and many example works were created in this period. Besides *hilyes* focusing on Hz. Mohammed, creation of works that focus on other prophets, four caliphs and important religious figures have started at the 17th century. *Hilye*, a literary genre that was very significant in Ottoman Empire period, firstly dealt only with Hz. Mohammed's features; but then the content was broadened and the genre continued to be used until 20th century with its content including prophets, caliphs and important religious figures.

Firstly, there will be basic information about poetical examples of this kind in Turkish literation. In the next level, the story "Hilye-i Hâce Bahâüddin Şâh-ı Nakşibend" will be introduced which was written by Neccârzade Rıza for Şâh-ı Nakşibend.

Key Words: Hilye, Neccarzâde Rıza, Important religious figures hilyes, Hâce Bahâeddin Şâh-ı Nakşibend, Hilye-i Hâce Bahâüddin Şâh-ı Nakşibend

A) Edebî Tür Olarak Hilye ve Türk Edebiyatındaki Gelişimi

Hilye, Türkçe sözlüklerde "süs, ziynet, cevher, güzel yüz, güzel sıfatlar ve güzellikler manzumesi" (Şemseddîn Sâmî, 1987: 558; Hüseyin Kâzım Kadri, 1928, C. II: 563; Devlilioğlu, 2003: 370) şeklinde tarif edilmiştir. Osmanlı kültüründe kelime, Hz. Muhammed'in vasıflarını, bu vasıflardan bahseden kitap ve levhaları ifâde etmek maksadıyla kullanılmıştır (Güngör, 2003: 185-199).

Hilye ıstılahî anlamda kullanıldığında hilye-i şerif, hilye-i saadet, hilye-i Nebî veya hilye-i Nebevî gibi terkipler şeklinde kullanılmaktadır. Aynı zamanda hilye-i şerif deyimi şemâil-i şerifi de hatırlatmaktadır. Başlangıçta hilyeler, hadis kitaplarındaki "sıfâtu'n-Nebî" ve "fezâil" gibi başlıklar atında yer almış, şemâil diye isimlendirilen eserler içerisinde görülmüştür. Daha sonra gelişip özel bir edebî türün adı olmuştur.

Hilye ve şemâil kitapları bir nevi ruhî ve fizikî portre niteliği taşırlar. Bu eserlerin vücut bulması, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye: "Ya Ali! Hilyemi yaz ki vasıflarımı görmek beni görmek gibidir" hadisi ile bağlantılıdır. Yine Hz. Ali'den rivayet edilen, "Hilyemi gören beni görmüş gibidir. Beni gören insan, bana muhabbetle bağlanırsa, Allah ona cehennemi haram kılar. O kişi kabir azabından emîn olur, mahşer günü çıplak olarak haşredilmez" hadisi de, hilyelerin müstakil bir tür olarak gelişmesinde önemli bir etkidir (Aras, 1981: 236).

Hilye-i Nebevî türünün ortaya çıkış sebepleri; Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e duyulan engin sevgi ve büyük bir tahassür, O'nun şefaatine ulaşma arzusu, O'ndan geriye kalmış olan her şeyin mukaddes birer emânet olarak algılanması, iyi bir eser bırakarak hayırla anılma arzusu, İslâm'da insan resimlerinin yapılmasının yasaklanmasıyla ilgili haberler şeklinde sıralanmıştır (Güngör, 2003: 192-198).

Turkish Studies

Arap edebiyatında şemâil ve hilye özelliği gösteren pasajlara ilk devirlerde siyer ve megazî kitaplarında rastlanır. Ancak bunlar ne şekil ne de yapı bakımından asla tam bir şemâil ve hilye kompozisyonu arz etmezler. Urve b. Zübeyr, Vehb b. Hind, Ebû Muhammed Yahya b. Saîdü'l-Emevî gibi ilk siyer tarihçilerinin eserlerinde Peygamberimizin gazâları anlatılırken onun tavır ve hareketleri ile yer yer beden yapısına dair bilgiler verilmekte idi (Pala, 1990: 3). İlk şemâil kitabı, Tirmîzi'nin "*eş-Şemâilii 'n-nebeviyye ve 'l-hasâisu'l-Mustafaviyye*" isimli kitabıdır. Bu esere pek çok şerh ve haşiye yazılmıştır.

İran edebiyatında şemâil yahut hilye kitabı yazılmamıştır. Biraz da Şîlik sebebiyle olsa gerek hiçbir İranlı şâir bu konuda kalem oynatmamıştır (Pala, 1990: 3).

Hilye-i Şerife ile ilgili müstakil eserlerin edebiyâtımızdaki ilk örnekleriyle geç bir tarih olan XVI. yy.'da karşılaşırız. Türe ait en eski mensur eser olarak Şeyhülislâm Hoca Saadettin Efendi'nin (ö. 1008/1599) Hilye-i Celile ve Şemâil-i Aliyye'sidir. Manzum hilye-i şerifelere ilk örnek olarak da Şerîfi mahlaslı bir şâirimizin kaleme almış olduğu Risâle-i Hilyetü'r-Rasûl isimli eseridir (Güngör, 2003, 191-192).

Hilye-i Nebevî türünün en meşhur eseri Hâkânî Mehmed Bey'in Hilye'sidir. Kendisinden sonra yazılan birçok manzum hilyeye kaynaklık eden bu mesnevinin çok sayıda yazma nüshasının yanı sıra hem Arap harfli hem de Latin harfli neşirleri yapılmıştır.

Zamanla Hz. Peygamber'in dışında diğer peygamberler, dört halife, aşere-i mübeşşere, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in, din ve tarikat büyüklerinin bedenî ve ahlâkî özelliklerinden bahseden eserler de hilye olarak adlandırılmışlardır. Bunlar da Hilye-i Enbiyâ, Hilye-i Çâr-yâr-ı Güzîn, Hilye-i Aşere-i Mübeşşere, Hilye-i Hasaneyn, Hilye-i Evliya/Ulemâ şeklinde ifade edilerek Hilye-i Nebvîlerden ayırt edilmektedir (Güngör, 2003:186).

Edebiyatımızda hilye türü ile ilgili manzum ve mensur olarak verilmiş belli başlı eserleri şöyle sıralamak mümkündür.

Hilyeler bir sınıflandırmaya tabi tutulduğunda üç grupta toplamak mümkündür:

a) Hz. Peygamber Hakkında Yazılan Hilyeler

1) Seyyid Şerîfi Mehmed Efendi (öl. H.982/1574'ten sonra); *Risâle-i Hilyetü'r-Resûl*: Yazılış tarihi tespit edilemeyen eserin 267 beyitten oluşan ve aruzun *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* kalıbıyla nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Murad Buharî nr. 330'da kayıtlıdır. Eksik bir nüshası ise Fatih Üniversitesi Şefik Can Nadir Eserler bölümünde kayıtlıdır. (Yazar, 2007: 1038).

2) Hakânî Mehmed Bey (öl. 1606); *Hilye-i Hâkânî*: 1598-1599'da kaleme alınıp Çağalzâde Sinan Paşa'ya sunulmuştur. Bu eser Türk edebiyatının şaheserleri arasına girmiş ve daha sonra gelen şâirler tarafından bu esere nazireler yazılmıştır. Eser, 712 beyitten müteşekkil bir mesnevîdir (Pala, 1990: 11). Eserin yurtiçi ve yurtdışı kütüphanelerinde kayıtlı yüzlerce yazma nüshası vardır.

3) Azîz Mahmûd Hüdâyî (öl. 1628); *Hilye-i Resûlullâh*: 25 beyitten ibaret olup Şerîfi'nin hilyesinden yapılan alıntılardan oluşmuştur. Özellikle Hz. Peygamber'in fizikî özelliklerinin sanatlı bir anlatımla aktarıldığı bölüm, aynen ya da birkaç küçük kelime farklılıklarıyla yazılmıştır. Eserin tek nüshası: Süleymaniye Kütüphanesi Fatih, nr. 5385'te kayıtlıdır (Yazar, 2007:1039).

4) Edirneli Mustafa b. Muhammed Nüvâzî (XVII. yüzyıl); *Riyâzü'l-Hilye*: 1639 yılında kaleme alınmış 1022 beyitlik manzum bir hilyedir. Eserin tek nüshası Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanesi Muzaffer Ozak I 806'da kayıtlıdır (Canım, 1995:279).

Turkish Studies

5) Bosnalı Mustafa (XVII. Yüzyıl); *Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî Aleyhisselâm*: H.1064 (M. 1654)'te yazılan eser IV. Mehmed'e sunulmuştur. Nuruosmâniye Kütüphanesi, nr.2872, 4906, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı 625 ve 1294'te kayıtlı nüshaları vardır (Şıra, 2008: 91-115).

6) Cenâb-ı Nûrî Kastamonî (XVII. yüzyıl); *Hilye-i Manzûme-i Resûlullâh*: Aruzun *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* kalıbıyla kaleme alınmış 49 beyitlik mesnevî ve *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla kaleme alınmış 6 beyitlik gazel nazım şekliyle yazılmış "*İcmâl-i Hilye-i Nebî*" başlıklı bir manzûmeden meydana gelmektedir. Eser, Şerîfî'nin hilyesinden yapılan alıntılardan oluşmuştur. Süleymaniye Kütüphanesi Lâleli nr. 1715/4'te kayıtlıdır (Yazar, 2007:1039).

7) Süleyman Nahîfî (öl. 1738); *Hilyetü'l-Envâr*, 1689'da Hâkânî'nin hilyesine nazîre olarak *müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün* vezniye yazılmış olup 2871 beyittir. Ayrıca Nahîfî'nin, *Hicretnâme* adlı eserinde Ümmü Ma'bed rivayetine dayanarak 154 beyitlik bir hilyesi daha vardır. Müellifin *Ravzâtü's-Safâ fî Sîreti'l-Mustafa* adlı siyerinin içinde manzum-mensur kısa bir hilyesi daha vardır (Çelebioğlu, 1998: 263-315).

8) Hâkim Seyyid Mehmed Efendi (öl. 1770); *Hilye-i Hâkimâ*: Mesnevi nazım şekliyle ve *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* vezniyle 1746'da yazılan eser 424 beyittir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar nr.1224, Millet Kütüphanesi Ali Emirî Manzum nr. 1391, Millî Kütüphane nr. 06 Mil Yz B 800/1 ve Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Böl. nr. 813 nüshaları mevcuttur (Erdoğan, 2007: 317-357; Poyraz, 2008: 253-304).

9) Ârif Süleyman Efendi (öl. 1769); *Hilye*: Hâkânî'ye nazîre olarak 1758'de *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kaleme alınan eser 463 beyitlik bir mesnevidir. On beş başlıktan oluşan eser Hz. Peygamber'in güzel ahlâkını ve fizikî özelliklerini anlatır. Süleymaniye Kütüphanesi Damad İbrahim Paşa, nr. 411/1, Esad Efendi, nr. 3585/2 ve Hacı Mahmud, nr. 4487/1'de kayıtlı üç nüshası vardır (Sarıcı, 2001: 101; Uzun, 1991: 369-370).

10) Mevlvî Mehmed Necib Efendi (XIX. yüzyıl); *Nazîre-i Hilye-i Hakânî*: 700 beyitten oluşan ve 1843'te tamamlanan eser Afyon Mollazâde Medresesi müderrislerinden Mevlvî Mehmed Necib Efendi tarafından yazılmıştır. Hâkânî'nin eserindeki plana uygun olarak kaleme alınmış olup tek nüshası: Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Böl. nr. 3784'tedir (Özkat, 2011:105).

11) Rusçuklu Fethi Ali (öl. 1857); *Milâd-ı Muhammediyye-i Hâkâniyye-i Fethiyye-i Sultâniyye*: *Sultan* Abdülmecid'in isteğiyle yazılan ve ona takdim edilen eser 1843'te kaleme alınmış olup bir mukaddime ve on iki bölümden oluşmaktadır. Aruzun yedi farklı bahri kullanılarak yazılan eser 164 beyittir. Tek yazma nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, nr.7368'de kayıtlıdır (Şıra, 2008: 32-255).

12) Tırhalalı Muradoğlu Ali (öl. ?); *Nazmü'n-Nûr fî Silki's-Sürûr*: Hızrî mahlasını kullanan Tırhalalı Muradoğlu Ali tarafından *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* vezniyle kaleme alınan 75 beyitlik bir risâledir. Süleymaniye Kütüphanesi Fatih nr. 5427 ve Konya Mevlânâ Müzesi İhtisas Kütüphanesi, nr. 2305'te kayıtlı iki nüshası vardır (Özkat, 2011:106).

13) Mustafa Fevzi b. Nu'mân Efendi (öl. 1924); *Şümûsü's-Safâ fî Evsâfi'l-Mustafâ*: Hz. Peygamberin doğumu, hicreti, bazı hususiyetleri, şemâil ve hilyesine dair bilgiler veren eser, yaklaşık 900 beyitten oluşmaktadır. Aruzun *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbı ve mesnevî nazım şekli ile kaleme alınmıştır (Uzun, 1995: 510).

14) Mustafa Fehmi Gerçekler (öl. 1950); *Hilye-i Fahr-i Âlem*: Şer'iyye ve Evkaf vekiliği yapan yazar eserini 1944 yılında kaleme almıştır. Bu eser türün son manzum örneği kabul edilir.

Turkish Studies

Mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün vezniyle yazılan ve otuz bir bölümden oluşan eser 1197 beyittir (Özkat, 2011: 106).

Bu eserler dışında yazma eserler katalogları tarandığında müellifi belli olmayan pek çok hilye de görülmektedir.

b) Diğer Peygamberler Hakkında Yazılan Hilyeler (Hilye-i Enbiyâ)

1) Dursunzâde Abdülbâkî Efendi (öl.1606); *Hilyetü'l-enbiyâ ve Hilye-i Çehâr-yâr-ı Güzîn*: Üç bölümden meydana gelen eserde, Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar yirmi sekiz peygamber hakkında kısa bilgi verildikten sonra ikinci bölümde Hulefâ-yı Râşidîn'in hilyelerine yer verilmiş, üçüncü bölümde ise her peygamberin mesleği belirtilmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye nr. 390/2, Süleymaniye Kütüphanesi Fâtih, nr. 5427/4 ve Ankara Millî Kütüphanesi nr. A000578-03'te kayıtlı üç nüshası vardır (Özkat, 2011:109).

2) Şeyhlislam Karaçelebizâde Abdülaziz (öl.1658); *Hilyetü'l-enbiyâ*; Şeyhlislam Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi'ye ait olduğu belirtilen eserin nüshası tespit edilememiştir (Kaya, 2001:383;).

3) Neşâtî (öl. 1674-5); *Hilye-i enbiyâ*; Neşâtî Ahmed Dede'nin *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbı ile yazdığı eser 188 beyitlik bir mesnevîdir. On dört peygamberin hilyesine yer verilen eserin tek yazma nüshası mevcuttur (Şener, 1983:285-301; Kaplan, 1991:149-166).

4) *Müellifi Meçhul*; *Hilye-i Peygamberân*; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Emanet Hazinesi nr.1181 olarak kayıtlı, manzum-mensur hilyedir. Her sayfada bir levha şeklinde bir peygamberi tasvir eder (Karatay, 1961:335).

5) Halil Hilmi Efendi (XIX. yüzyıl); *Hilye-i Manzûme-i Enbiyâ*: Cevrî ve Neşâtî'nin hilyelerinden oluşan ve antoloji niteliği taşıyan eser 332 beyittir (Erkal, 1999:115).

c) Dört Halife, Haseneyn ve Aşere-i Mübeşşere Hilyeleri

1) Şeyhülislâm Esad Mehmed Efendi (öl.1625); *Gülistân-ı Şemâil*: Dört halifenin şemâilini mesnevi nazım şekliyle anlatan eser, 1196 beyit olup aruzun *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün* kalıbıyla yazılmıştır. Tek yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Damad İbrahim nr. 381'de kayıtlıdır (Aktepe, 1995:340341; Aksoy, Nisan 1978-Şubat 1979: 84-85; Torun, 2002:23-27).

2) İbrahim Cevrî (öl. 1654); *Hilye-i Çehâr-yâr-ı Güzîn*: Mesnevi nazım şekli ile ve aruzun *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* vezni ile yazılan eser 145 beyitten müteşekkildir. Birçok nüshası vardır; ayrıca üç defa da basılmıştır (Erkal, 1999: 111-131; Ceyhan, 2006/1:1-28).

3) Edirneli Güftî'ye (öl. 1677); *Hilye-i Aşere-i Mübeşşere*: Tezkire yazarı Güftî'ye tarafından aruzun *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazılan 328 beyitlik bir mesnevidir. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi Lâleli Böl. nr. 1715/7 ve Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanesi İsmail Saib I nr. 5252'de kayıtlı iki nüshası vardır (Arslan, 2007: 79-106) .

4) Na'tû Mustafa Efendi (öl. 1719); *Hilye-i Aşere-i Mübeşşere*: 1702'de kaleme alınan eser 200 beyitlik bir mesnevidir. Mesnevîde dört halifeden başka altı sahabenin de hilyesi vardır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan Köşkü Böl. nr. 2002, Tire Necip Paşa Kütüphanesi nr. 136-3, Konya Mevlânâ Müzesi İhtisâs Kütüphanesi nr. 1175 ve nr. 4008'de kayıtlı dört yazma nüshası vardır (Özkat, 2011:113-114).

5) Cûdî (?); *Hilye-i Çehâr-yâr*: *Cûdî* mahlaslı iki şâirden hangisine ait olduğu tespit edilemeyen eserin bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Emanet Hazinesi nr. 1803'tedir (Özkat, 2011: 114).

Turkish Studies

6) Salâhî Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî (1782); *Hilye-i Hasaneyni'l-Ahseneyn*: 1740'ta yazılan ve Hz. Peygamber'in torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in hilyelerini konu alan eser aruzun *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazılmış olup 413 beyit tutarındadır (Akkuş, 1998: 170-173; Üzer, 2002:8-91).

7) Nûrî Osman Hanyevî (öl. 1815), *Hilye-i Hasaneyn*: Şâirin 1794'te tertip ettiği *Dîvân*'ı içinde yer alan eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. nr. 326 ve 356, Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi, nr. 2113/1'de kayıtlı üç nüshası mevcuttur (Kurtoğlu, 2006: 21).

8) Kârî Ahmed Dede (XVII. yüzyıl), *Hilye-i Evsâf-ı Çâr- Yâr-ı Güzîn*: Kârî mahlaslı üç şâirden hangisine ait olduğu tespit edilemeyen eser Polonya Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego, nr. Or. I-72'de kayıtlı el yazmaları arasındaki bir hilye mecmuasının yer almaktadır (Yakar, 2009:263).

d) Din ve Tarikat Büyükleri Hakkındaki Hilyeler (Hilye-i Evliyâ/Ulemâ)

Şâirlerin bağlı oldukları tarikat büyükleri ve mensubu buldukları mezhep imamları ya da büyük İslâm âlimleri hakkında yazdıkları kasideler olup hilye özelliği taşımakla birlikte daha çok şemâile yakın eserlerdir. Bu eserler şunlardır (Uzun, 1998: 46-47; Aras, 1981: 238):

1) Ahmed Vecdi Efendi (öl. 1671); *Hilyetü'l-evliyâ ve ravzatü'l-asfiyâ*: Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri adlı* eserinde varlığından bahsedilen hilyenin nüshasına henüz rastlanmamıştır (Yavuz-Özen, tarihsiz: 461).

2) Neccarzâde Rızâ (öl.1746); *Hilye-i Hâce Bahâeddin Şâh-ı Nakşibend*: *Aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla ve mesnevi nazım şekli ile yazılan eser 75 beyittir. Tek yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Dügümlü Baba nr. 354'te kayıtlıdır. Bu yazının devamında yazar ve eseri ile ilgili ayrıntılı bilgi verilecektir.

3) Lütfî Mehmed Dede (öl. 1739); *Hilye-i Molla Hüncâr*: Türk edebiyatında Mevlânâ'nın hilyesini konu eden ilk eser olma hüviyetine sahip olan hilye *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbı yazılmıştır. Beş bölüm ve 126 beyitten müteşekkil olan eserin tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Âtîf Efendi Böl. nr. 2256'da kayıtlıdır (Erdoğan, 2008: 59-83; Göre, 2008: 111-128; Üzer, 2002: 92-131).

4) Mevlevî Ali Rızâ Dede (öl. 1905); *Hilye-i Mevlânâ*: 45 beyitten oluşan eser aruzun *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbıyla kaleme alınmıştır. Derviş Vâsîf Efendi tarafından düzenlenen *Mecmua-i Medâiyih-i Mevlânâ* adlı eser içerisinde de yer alan eserin nüshası Konya Mevlânâ Müzesi İhtisas Kütüphanesi nr. 2454/4'te kayıtlıdır (Üzer, 2002:132-148; Dağlar, 2009: 151-170).

5) *Tâhirü'l-Mevlevî (Tâhir Olgun)* (öl. 1951); *Hilye-i Mevlânâ*: Mesnevî nazım şekliyle kaleme alınan eser 197 beyittir. Sonunda Mevlânâ'dan Hz. Ebubekir'e uzanan bir tarikat silsilesinin de yer aldığı eserin Konya Mevlânâ Müzesi İhtisas Kütüphanesi nr. 2163 ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, O. Ergin Yazmaları nr. 54'te kayıtlı iki nüshası vardır (Şentürk, 1991: 96; Üzer, 2002: 149-200).

6) Abdullah Salâhî Efendi; *Hilye-i Hasaneyni'l-ahseneyn*: Uşşâkî şeyhlerinden Abdullah Salâhî Efendi'nin 1740'te yazdığı yaklaşık 413 beyit tutarındaki eser Hz. Muhammed'in torunları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in hilyeleridir (Üzer, 2002: 6).

7) Rızâ (?); *Hilye-i Hazreti Ebu'l Hasen İmam Ali eş-Şâzelî*: Rızâ mahlaslı bir şâir tarafından yazılan eser Şâzeliyye tarikatının kurucusu, Ali eş-Şâzelî (öl. 1258)'nin hilyesidir. Bilinen tek nüshası, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi nr. 433'te kayıtlıdır (Özkat, 2011:117, İşli-Dağlı, 2001:177).

Turkish Studies

Bu eserler dışında yazma eser kütüphaneleri tarandığında bazılarının müellifi meçhul pek çok hilye örneği ile de karşılaşmak mümkündür. (bkz: Erdoğan, 2003: 333-347)

B) Neccarzâde Rıza ve Hilye-i Şâh-ı Nakşibend

a) Müellifin Hayatı ve Eserleri

Neccarzâde Mustafa Rıza b. İbrahim, 1090/1679'da bazı kaynaklara göre İstanbul'un Beşiktaş semtinde (Salim, 1897: 305; Ramiz, 1994:132; Mehmed Süreyya, 1890: 429; *Hüseyin Vassaf, 1999, C. II:173*), hayatı ile ilgili ayrıntılı bilgileri *Menkıbetü'l-evliyâiyye fî ahvâl-i Rızâiyye* adıyla kaleme alan Ömer Nüzhet Efendi ve Muallim Nâci'ye göre ise Giresun'un Şebinkarahisar ilçesinde doğmuştur. (Ömer Nüzhet, 1273: 67; Muallim Naci 1995:158). Babası, dergâh-ı âlî topçularıyla katıldığı seferlerde nehirlere top geçirmek için köprülerin inşâsındaki gösterdiği ustalıktan dolayı "Neccâr" lakabıyla anılmış ve bu lakap kendisine intikal etmiştir (Ömer Nüzhet, 1273: 67; Muallim Naci 1995:158). Babasının 1679'da vefatıyla küçük yaşta yetim kalan Rıza Efendi tahsil hayatına Üsküdar'da çeşitli hocalardan aldığı derslerle başlamış, akabinde farklı hocalardan ders okumak için Beşiktaş'a yerleşmiştir (Ömer Nüzhet, 1273: 67-68). Henüz on yedi yaşlarında iken Beşiktaş'taki Sinan Paşa Medresesi'nde bir yandan ilim tahsiline devam ederken, diğer yandan oradaki bazı talebelere hocalık yapmıştır (Ömer Nüzhet, 1273: 68; Hüseyin Vassaf, 1999, C.II: 172-173).

Bu arada Mustafa Fenâyî'nin (öl. 1704) derslerine ve sohbetlerine devam ederek Celvetiyye tarikatına intisap etmiş (Ömer Nüzhet, 1273: 68), Celvetî âdâbına uygun olarak sülûkünü tamamlayıp halifelik makamına kadar yükselmiş ve icazet almıştır (Ömer Nüzhet, 1273: 68; Ayvansarayî, 1281 C. II: 91; Şeyhî Mehmed, 1989, C. II: 413; Mehmed Süreyya, 1890, C. IV, :429; Ramiz, 1994: 132; Bursalı Mehmed Tahir, 1914, C. II: 187).

Beşiktaş'taki medresede bulunduğu süre zarfında aynı zamanda Beşiktaş Mevlevihânesi şeyhi Mesnevîhân Mehmed Memiş Efendi'den (öl.1723) Mesnevî okuyup icazet almıştır (Ömer Nüzhet, 1273: 69; Ayvansarayî, 1281, C. II: 91).

Aldığı hat eğitimi sayesinde ilim tahsili yanında geçimini temin için kitap istinsahı ile de meşgul olmuştur. Rıza Efendi'nin, Telhîsî Abdullah Ağa'nın yanında imamlık yaptığı ve o sırada cereyan eden Osmanlı-Rus muharebesine katıldığı da nakledilmiştir. Savaş bitiminde Edirne'ye gitmiş (Ömer Nüzhet, 1273: 70), burada bulunduğu sürede *Dîvân*'ında da adına manzumeler kaleme aldığı (Özdemir, 1999: 176, 336, 393) Arapzâde Muhammed İlmî (ö.1130/1718) Efendi'ye intisap etmiştir (Ömer Nüzhet, 1273: 71; Mehmed Süreyya, 1890, C: IV:429; Ramiz, 1994: 132) Bu vesile ile Nakşibendî tarikatına intisap eden Rıza Efendi, Kasım 1711'de Arapzâde'den sülûkünü tamamlayarak tarikatta hilafet icazeti almıştır (Ömer Nüzhet, 1273: 72-73). Ayrıca *Dîvân*'da bu yazının konusunu oluşturan Şâh-ı Nakşibend ve nakşilikle ilgili manzumeler de kaleme almıştır (Özdemir, 1999: 125, 128; Divan'da 24 ve 29. gazeller)

Rıza Efendi, 1712'de Edirne'den İstanbul'a dönmüş ve bir müddet sonra Beşiktaş'ta Sinan Paşa Tekkesi/Neccarzâde Tekkesi'nde post-nişîn olup (Ayvansarayî, 1281, C. II: 91-92) hem Nakşî hem de Celvetî usulüne göre tasavvufî ritüelleri yerine getirmiştir. (Ömer Nüzhet, 1273: 75; Ayvansarayî, 1281, C. II: 92).

Rıza Efendi, 1153/1740'ta hacc niyetiyle İstanbul'dan gemiyle çıktığı deniz yolculuğu sonunda İskenderiye'ye ulaşmış ve oradan dönemin kültür merkezlerinden biri olan Bulak ve Mısır'ı da ziyaret etmiştir (Ömer Nüzhet, 1273: 75). Oğlu Muhammed Siddik Efendi (öl.1794) ile çıktığı bu seyahatte Mısır, Cidde, Hicaz bölgelerini ziyaretten sonra Mekke'ye ulaşmış, oradan Medine'ye geçmiştir.

Turkish Studies

Hac farızasını îfâ ettikten sonra dönüşte Şam'a geçip İbnü'l-Arabî'nin kabrini ziyaret etmiş, buradan İznik'e uğrayıp Kadiriyye şeyhi Eşrefoğlu Abdullah-ı Rûmî'nin (öl.1469) kabrini de ziyaretten sonra İstanbul'a dönmüştür (Ömer Nüzhet, 1273: 105).

Kaynaklarda ailesi hakkında ayrıntılı bilgiye yer verilmemiştir. Ancak iki oğlu olduğu, oğullarından birinin, kendisi hayatta iken 1739'da vefat eden Ali Efendi, diğerinin de kendisinden sonra postnişin olan Muhammed Siddîk (öl. 1794) olduğu kaydedilmiştir.

Rıza Efendi, 1744'te İstanbul'da kendi adına faaliyet gösteren tekkede hastalanmış, iki yıl süren hastalık döneminin ardından 15 Muharrem 1159 / 7 Şubat 1746'da Üsküdar'da vefat etmiştir (Nüzhet, 1273: 108-109; Mehmed Süreyya, 1890, C. IV:429).

Vefatuna, *Nakşibendî-i Beşiktaşî* ve *Âh göçdü Rızâ veliyullâh* (Bursalı Mehmed Tahir, 1890: 187) mısralarıyla tarih düşürülmüştür. Ayrıca Rıza Efendi'nin hayatını menkıbevi bir üslupla kaleme alan müridlerinden Ömer Nüzhet Efendi de şeyhinin vefatına tarih düşürmüştür: *Gelip bir âh ile Dervîş Nüzhet dedi târihi / Sipeh-sâlâr-ı ashâb nihâyet göçdü ukbâya* (Hüseyn Vassaf, 1999, C. II:173-175). Cenazesi, Beşiktaş'taki tekkesinin haziresine defnedilmiştir. Kabri halen Sinan Paşa Camii'nin hemen yanındaki türbededir.

Eserleri

Dîvân: Tuhfetü'l-irşâd, Vâridât-ı Gaybiyye, Zuhûrât-ı Mekkiyye ve Hâtimetü'l-vâridât başlıklarıyla dört bölümden oluşmuştur. *Dîvân*'daki şiirlerin hemen hemen tamamı naat türünde yazılmış kaside ve gazeller ile kafiye geçişlerinde kafiye harfini değiştirmek için yazılan rubâî, kıt'a ve nazımlardan müteşekkildir. Yurtiçi ve yurtdışı kütüphanelerinde onlarca yazma nüshası bulunan eser 1262/1846'da Muhammed Bey adında birinin himmetiyle Matba'a-i Âmire'de eski harflerle basılmıştır. Türk edebiyatında naat türünün en güzel örneklerini ihtiva eden eser aynı zamanda tasavvufî konuları da ele almış, varlık, tevhid, fenâ, bekâ, tarikat, hakikat gibi konular *Divan*'da yer bulmuştur (Özdemir, 1999).

Er-Risâle fi beyâni'l-i'tikad ve'l-amel ve'l-ahlâk: Üç bölümden oluşan eseri itikad, amel ve ahlaka ilişkin bir eserdir. Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli nr. 3749 ve Halet Efendi nr. 824'te kayıtlı dört varaktan ibaret bir eser olup Abdurrahman Câmî'nin risalesinin tercümesidir.

Terceme-i Muhtasarü'l-velâyet: Rıza Efendi'nin kendisinden icazet aldığı Arapzâde Muhammed İlmî Edirnevî'nin şeyhi olan Muhammed-i Semerkandî'ye (ö.1116/1704) ait *Muhtasarü'l-velâye* adlı manzum Farsça eserin, Rıza Efendi tarafından nesir halinde akıcı bir üslupla yapılmış tercümesidir. Eserde, Nakşibendiyye-Müceddidiyye adabına ilişkin bazı meseleler ve diğer bazı tasavvufî konular ele alınmıştır. Bu tercüme eser, 1273/1856 yılında İstanbul'da Matba'a-i Âmire'de basılmıştır.

Hilye-i Hâce Bahâeddin Şâh-ı Nakşibend: Süleymaniye Kütüphanesi Düğümlü Baba, nr. 354'te kayıtlı tek nüshadır. 75 beyitten oluşan hilye, Arapça, Farsça ve Türkçe beyitlerden müteşekkildir.

Hacnâme: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud, nr. 3292'de kayıtlıdır. 1262'de Matbaa-i Âmire'de basılan eser Rıza Efendi'nin hac farızasını ifa sırasında yazdığı ve peygamber sevgisini coşkuyla dile getiren naatlarından oluşur.

Risale-i Tarikat-ı Nakşibendiyye: Arapça kaleme alınan ve Nakşibendiyye tarikatı hakkında yazılan eserin nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi nr. 000827'de kayıtlıdır.

Kaynaklarda Rıza Efendi'nin zahirî ve bâtinî ilimlerle donanmış, keşf ve keramet sahibi bir zat olduğu; şiirde, inşâda ve mûsikî ilminde behredâr olduğu belirtilmektedir (Fatin, 1271: 147)

Turkish Studies

Şâir şeyherin meşhurlarından olan Rızâ Efendi, *Divan*'ındaki şiirlerinin neredeyse tamamını naatleriyle tanınan çağdaşı Yahya Nazîm (öl. 1727) gibi Hz. Peygamber'e övgü ve sevgisini dile getirmek için yazmıştır.

b) Hilye-i Hâce Bahâeddin Şâh-ı Nakşibend

1) Eserin Şekil Özellikleri

Eserin tek nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Düğümlü Baba nr. 354'te *Mecmua-i risâil-i mine't-tasavvuf bi lisâni't-Türkî* adıyla kayıtlı mecmuadadır. *Hilye-i Hâce Bahâeddin Şâh-ı Nakşibend* tamamı 41 varak olan bu mecmuanın 1b-2b varakları arasındadır.

Müellif Arapça, Farsça ve Türkçe beyitlerle telif ettiği hilyenin te'lif sebebi, telif tarihi ve kime takdim edildiği hususunda bilgi vermemiştir.

Hilye-i Bahâ'üddin Şâh-ı Nakşibend, mesnevî nazım şekliyle ve aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbı ile yazılmıştır. Eser, bir mesnevîde bulunması gereken şekli unsurları taşımaktadır. Eserde giriş, konunun işlendiği bölüm ve hatime bölümleri mevcuttur. Ancak giriş bölümünde bulunması gereken tevhid, münacat, naat, miraciye, medh-i çehâr yâr, medhiye ve sebep-i telif bölümleri olması gereken sıraya göre düzenlenmemiştir.

Eser 45 Türkçe, 24 Farsça ve 5 Arapça 1 Arapça-Farsça yazılan toplam 75 beyitten müteşekkildir. Nakşibendî tarikatı kurucusu Şâh-ı Nakşibend (ö. 791/1389)¹ için kaleme alınan eser edebiyat tarihimizde bu tarikat büyüğü hakkında yazılan tek hilye olma hususiyeti taşıması bakımından önemlidir.

Hilye, ahenk unsurları bakımından incelendiğinde genellikle tam ve zengin kafiye kullanıldığı görülür.

Hilye-i Hâce Bahâ'üddin Şâh-ı Nakşibend

Şeb-i aḥfâya virür fer vaşf-ı mâh-ı Nakşibend

Enderün-ı sînenen çıḡsun çerâḡum olsun âh

Gülşen-i Firdevs-i 'irfâna sürâḡum olsun âh

Perde-i nûr-ı ḡicâb-ı ilticâdur âhumuz

Anuḡ için dostlar zîr-i ḡafâdur mâhumuz

Eserde yer yer vezin kusurları da görülmektedir. Aşağıdaki beytin ikinci mısramda vezin kusuru görülmektedir.

Yâ Kerîm yâ Nûr nevvirnî bi'l-ezkâri'l-celîl

Fettiḡ bâbe ḡalbî bi-mıknâḡisi'l- 'aşḡi'l-cemîl

Müellif Arapça-Farsça yazdığı aşağıdaki beyitte Arapça terkip ile Farsça terkibi bir tutup redif yapmıştır.

¹ Hâce Muhammed b. Muhammed el-Buhârî (öl. 1389) Nakşibendiyye tarikatının kurucusu. (Ayrıntılı bilgi için bkz: TDV İslam Ansiklopedisi c. 4, s. 458-459).

Cā'enā 'an-cānibi sultānı 'aşk imdādü 'aşk

Tabi' est ez-ğavs fikr-i men beher-evtād-ı 'aşk

2) Eserin Muhtevası

Eserin ketebe kaydında yazmanın Seyyid Muhammed Râgıp tarafından istinsah edildiği bilgisi not edilmiştir. Ayrıca vakıf kaydı, vakıf tarihi (1284), ve Düğümlü Baba'nın mührü vardır. *Terceme-i Hâce Nakşibend Hazretleri* başlığı ile kaleme alınan ketebe kaydı şöyledir:

Hüve men ketebetü'l-fakîr illa'llahi'l-vâhib es-seyyid Muhammed Râgıp gufira lehu

Bismillâhirrahmânirrahîm, el-hamdü li'llâhi Rabbi'l-âlemîn ve's-salâtü ve's-selâmü 'alâ-mefhari mahlûkâtihî ecmâ'in ve 'alâ külli rusulihî ve enbiyâ'ihî'l-mu'azzamîne ve ibâdihî'l-mü'minîn. Ammâ ba'd fekad vakaftü hâza'l-kitâbi vâhidîyyete ecirihî li-revhin ve'd-dîni el-hâc Muhammed Sâlih ve Ceyây Paşa ve el-hâce Müslime Hanım rahmetu'llâhi Ta'âlâ aleyhimâ ve ene'l-muhtâc ila'llâhi'l-müte'âl es-seyyid İsmâ'il Sâdik Kemâl Rabbenâ havil hâlenâ ilâ ahseni'l-hâl bi-câhi habîbike'l-a'zam salla'llahu Ta'âlâ 'aleyhi ve 'alâ âlihî ve sahbihî ve sellim. Kemâ yücübü ve yerzâ ve'l-hamdü li'llâhi Rabbi'l-âlemîn.

Fî sene 1284².

Mihrabiye'nin altındaki başlık bölümünde eserin adı şu şekilde yazılmıştır: *Hilye-i Hâce Bahâüddîn Şâh-ı Nakşibend*

Mesnevi nazım şeklinde “giriş” (tevhid, münacat, naat, miraciye, medhiye, medh-i çehar yar, sebeb-i telif), “konunun işlendiği bölüm” ve “hatime” bölümleri bulunur. Ancak mesnevi kaleme alan her şâirin, mesnevi nazım şeklinin yapısal özelliklerine sadık kalmadığı bilinmektedir. Bu eserde de mesnevi formunun yapı özelliklerine -özellikle “giriş” bölümünün tür sıralamasında- uyulmadığı görülmektedir. Bu sebeple eserin, üç ana bölümü ayrı ele alıp muhteva açısından değerlendirmek yerine, eserin başlangıçtan itibaren tamamı üzerinde değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

Eserin Arapça yazılan ilk beyti tevhid niteliği taşımaktadır ve şâir hilyede Allah'ı zikrettiğini ve O'nun sıfatının ruh âlemini bir ışık gibi aydınlattığını hatırlatır. Farsça yazılan ikinci beyitte ise “besmele”nin yaradanın üstün nimetlerinden biri olduğunu ve kulu Allah'a yaklaştırdığını ifade eder.

3. ve 4. beyitlerde Şâh-ı Nakşibend'in hilyesinin ay gibi parlayan nurunun karanlık geceyi aydınlattığı dile getirilir ve aşk burçlarının sultanı olarak kabul edilir.

5. ve 6. beyitler yine tevhid niteliği taşıyan beyitlerdir. Şâir bu iki beyitte tam iktibas yoluyla İhlas suresini nazma aktarmış, “O'nun ortağı yoktur” mealindeki ibare ile de Enam suresinden kısmî iktibas yapmıştır.

7. beyit Şâh-ı Nakşibend'in övüldüğü medhiye niteliği taşıyan beyittir. Şâir burada özetle; şeyhi kabul edip hilyesini yazdığı Şâh-ı Nakşibend'in çehresinin sır aynasında görüldüğünü, onun

² Bu eser Vâhib olan Allah'ın kullarından es-Seyyid Muhammed Râgıp'ın eserlerinden biridir. Allah ona mağfiret kılınsın. Bisimillâhirrahmânirrahîm. Âlemin Rabbi olan Allaha hamd olsun, yaratıklarından en iftihar edilecek olana, Allah'ın tüm peygamberlerine ve bütün müminlere salat ve selam olsun. Bu eseri rahmetli Hac Muhammed Salih ve Ceyây Paşa ve el-Hâce Müslime Hanım ruhlarına hediye ettim. Ben Allah'a muhtaç es-Seyyid İsmâ'il Sâdik Kemâl, Rabbimiz senin sevgilin olan H. Muhammed'in (salat ve selam ona, ehâlisine ve arkadaşlarının üzerine olsun) hatırı için hallerimizi daha iyi seviyeye getir. Her şey senin rızana ve isteğine bağlıdır. Âlemin Rabbi olan Allah'a hamd olsun. 1284 yılında yazılmıştır.

sözlerinin ruhun gıdası olduğunu, kendisinin acı dolu hasta gönlünü şeyhinden aldığı feyizle nurlandırıp şifa bulduğunu anlatır. Sonraki beyitte gönül kapısını açması için Allah'a ilticâ eder.

Sebeb-i telif olarak kabul edebileceğimiz 10. beyit ise müellifin eseri niçin kaleme aldığı sorusunun cevabı niteliğindedir. Şâir bu niyeti “vasıf hazinesinin kapısını besmeyleyle açmak ve gizli cevheri ortaya çıkarmak” olarak izah eder.

Fahriye niteliği taşıyan 11. beyitte şâir kendi hilyesini “bu hilyenin satırları gülfidanı, i'rabı (harekeleri) bülbül, düşünce ise süttün bir nehir gibi oldu” sözleriyle medheder.

12-13 beyitlerde şâir şeyh ile gönül bağı ve ondan aldığı feyizi dile getirip yazdığı hilyede ihsan şarabı bulunduğunu ve hilyeyi okuyanın bu şarabı muhabbetle övgü kadehinden nûş etmeye teşbih ettiğini belirtir. Gülbahçesine benzettiği pîrinin yüzünün manevi aksi ile canevinin aydınlanıp cemâl cennetine döndüğünü anlatır.

17-23. beyitlerde, Şâh-ı Nakşibend'in fizikî ve ruhî vasıfları çeşitli teşbihlerle dile getirilmiş ve adı geçen zatın kerametinden, himmetinden, gizli zikir âlemine saçtığı nurdan bahsedilmiştir.

24-33. beyitlerde şâir teşhis sanatı ile kişileştirdiği gönlünehitap eder. Ahiret hayatında rahat edebilmesi için şeyhinin nurlu yolundan gitmesi gerektiğini, tevekkül hazinesi ile aşk kapısının kendisine açıldığını, tasavvuf yolunda rehberinin çar yar olduğunu söyler. Şâh-ı Nakşibend'in hocası Emir Külal'e telmihte bulunur. Nefs-i elîmin aşk nehrinin dalgalarında boğulduğunu ancak gönlün Allah'ın nazarını celbeden bir mukaddes beyt olduğunu, Allah Resulü'nün nurunun ise gönlü temizleyen bir nur ırmağı olduğunu anlatır ve Allah'ı zikretmenin önemini vurgular.

Nat niteliği taşıyan 34. beyitte Hz. Muhammed, Allah'ın sevgilisi ve “levlâk” bağının reyhan gülü teşbihi ile anılmaktadır.

Dört halifenin aşkı ile dolan ve bu haliyle dört güllü madenî bir kâseye benzeyen gönlünün safa dolduğunu ifade eden şâir, 35. beyti *medh-i çehâr yâr* için tahsis etmiştir.

36-43 beyitlerde şâir kendi sanatını övüp öğütler verir. Nakşibendiyyenin Şazeli kolundan olduğunu belirtir.

Nakşibend'in doğum tarihi için “Pîr âmed şâh-ı kend yâ hû çü-mâh-ı ü, vefatı içinse “Mürğ-ı rûhı gülşen-i Firdevse açdı perr ü bâl” beyitini zikreder.

60-67 beyitlerde müellif, Hâce Bahaüddin dilinden Nakşibendiyye tarikatının esaslarını zikretmiştir. Müellif onun, halvette şöret, şörette afet olduğunu, çocukluk içinde halvet ve halk içinde Hak'la olmayı, gözünü Hakka açıp kalbine dikmeyi prensip edinen bir anlayışı sâliklerine tavsiye ettiğini, dile getirmiştir.

Daha sonra yazılan beyitlerde özetle;

Şeyhin kerametinden, sarık dolma şeklinden ve uzun elbise giymesinden söz edilir.

Eserin yazarı hilyeyi tamamladığı için hamededer ve “Okı rûh-ı kıuds-i Şâh-ı Nakşibende fâtiha” mısraı ile şeyhin ruhuna dua ister.

Medhiye bölümü kabul edebileceğimiz ve Şâh-ı Nakşibend'in övgüsünü konu alan beyitler mesnevinin giriş bölümünde, belli bir sıra takip etmeden karışık halde yazılmıştır.

Konunun işlendiği bölümde Şâh-ı Nakşibend, daha çok ruhî özellikleri ön plana çıkartılarak ve methodilerek anlatılmıştır. Ayrıca Nakşibendî tarikatının esaslarına da yer verilmiştir.

Manzume, şâirin tasavvufî kimliğinin etkilerini üzerinde taşımaktadır. Şiirde, “sır, feyz, sıdk, ihlâs, zikr-i hû, kenzü't-tevekkül, nefs-i elîm, havâtır, kurb, bu'd, kabz u bast, halvet, erbaîn, sûfi, sâlik, mutî, gavs, keramet, himmet, istikâmet” gibi tasavvufî terimlerin yanı sıra; “zikr-i ihfâ, habs-ı nefes, vukûf-ı, adedi, halvet der-encümen” gibi Nakşibendiyye tarikatının esaslarını ihtiva eden terimler bulunmaktadır.

Şâir, bunlardan başka, özellikle şeyhin suretinden bahsettiği beyitlerde, tasavvufî remiz ve mazmunlara da yer vermiştir.

Eser, diğer hilyelerden farklı olarak fizikî şekilden ziyade ziyâde hilyesi yazılan kişinin ruhî portresini ön planda tutup Hâce Bahaeddin'in gönlünden, sözünden, ilminden, himmetinden bahsetmiştir. Birkaç beyitle yer verdiği surete de mücerret ve tasavvufî mânâlar yüklemiştir.

Hilye-i Hâce Bahâüddîn Şâh-ı Nakşibend

Vezin: Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilün

1. K̄ultü fi'l-hilyet bi-tahrîri'l-ķalem zikra'l-Celîl
Kâne bi'r-rûhâniyât nûran hüve'l-vaşfü'l-Cemîl³
2. Der-ser-i ni' met-i Yezdân hem-ķü bismillâh nîst
Ez-berây-ı ķurb-ı Raķmân hem-ķü bismillâh nîst⁴
3. Hilye-i H'âce Bahâ'üddîn Şâh-ı Nakşibend
Şeb-i aķfâya virür fer vaşf-ı mâh-ı Nakşibend
4. Ez-berây-ı zikr-i ahfâ sine dâred kûs-ı 'aşķ
Salţanat kerd rûķ-ı sultânî ki Keyķâvûs-ı 'aşķ⁵
5. Ez-berây-ı tevķîd-i Haķ *ķul hüva'llâhu aķad*⁶
Der-felek-i dil nümûde nûr-ı *allâhu'ş-şamed*^{7,8}
6. K̄ultü *lem-yelid ve lem yûled*⁹ li-ecli'l-i' tîķad
*Lâ-şerike leh*¹⁰ ve *lem-yekün lehü kûfven aķad*¹¹

³ Hilyede, kalemlerle yazarak Celîl (olan Allah)'ı zikre başladım. (Çünkü) O güzel vasıf ruhaniler için bir nurdur.

⁴ Allah'ın nimetlerinin başında “bismillâh” gibisi yoktur. Rahman'a yaklaşmak için “bismillâh” gibisi yoktur.

⁵ Hafî (sessiz yapılan) zikir için gönlün aşk davulu var. Padişah olan ruh sultanı (bu davul ile) saltanatını ilan etti.

⁶ Kur'ân-ı Kerim, İhlas/1: De ki: “O, Allah'tır, bir tektir.”

⁷ Kur'ân-ı Kerim, İhlas/2: “Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.)”

⁸ Allah'ın teklîğini göstermek için “Allah birdir de”. Gönül feleğinde “Her şey Allah'a muhtaçtır” nuru görülmektedir.

⁹ Kur'ân-ı Kerim, İhlas/3: O'ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (Kimsenin çocuğu değildir.)”

¹⁰ Kur'ân-ı Kerim, Enam/163: “O'nun ortağı yoktur.”

¹¹ İtikad için derim: “Kendisi doğurmamıştır ve (başkası tarafından) doğurulmamıştır. Onun ortağı yoktur ve hiçbir şey O'nun dengi olmamıştır.”

7. Âyine-i sırdadur manzara-i didâr-ı şeyh
Tûti-i rûha gîdâ nuḡk-ı şeker-güftâr-ı şeyh
8. Sîne-i pür-dâğ-ı mâ ez-feyz-i Haḡ me'vâ konem
Düde-i âh-ı sehî der-^çadn-i dil tûbâ konem¹²
9. Yâ Kerîm yâ Nûr nevvirnî bi'l-ezkâri'l-celîl
Fettiḡ bâbe ḡalbî bi-mıknâtısı'l-^çaşḡi'l-cemîl¹³
10. Besmeleyle bâb-ı kenz-i vaşfını feth eyleyem
Gevher-i aḡfâyı idüp ^çaşıkâne söyleyem
11. Saḡr-ı hilye naḡl-i gül i^ç râb hem-çün ^çandelîb
Der-behişt-i vaşf-ı pîr endîşe şod nehr-i Ḥalîb¹⁴
12. Ḥamru men min ke'si vaşfî bi'l-maḡabbet ve'srabû
Ḥalbî yeftaḡu'z-zihin ḡâle be-ḡavli zikri hû¹⁵
13. Gülşen-i ruḡsâr-ı pîr ^çaks eyleyince ma^çnevî
Döndi Firdevs-i cemâle feyz olup cânıḡ evî
14. Der-dil-i men sūziş-i envâr-ı ^çaşḡ hest nâr nîst
Ṭalib-i in soḡbet-i esrâr-ı ^çaşḡ hest yâr nîst¹⁶
15. Üzkuru'llâha keşîran külle yevmin mâ-se^çâ
Kün muṡi^ç an şūfi bi's-şıdḡı ve'l-iḡlâş *mâ-tagâ*¹⁷
16. Âh-ı men ez-^çaşḡ şod der-şeb-i aḡfâ mâhtâb
Mâhtâb envâr-dâred ez-şu^çâ^ç-ı âftâb¹⁸
17. Ḥâcib-i ^çadn-i leṡâ'if âb-rû-yı pîr-i Ḥudâ
Ol kerâmet feleginde ḡurre-i ^çid-i vefâ
18. Nâr-ı nûr-ı haṡṡıdur rûz-ı vefâda âftâb
Sâye-i himmeti leyle-i ḡafâda mâhtâb

¹² Yaralı gönlümüzü Hakk'ın feyzine bir mesken; fidan gibi uzayan ah dumanını gönül cennetinde bir Tuba ağacı yaparım.

¹³ Ey Kerîm, ey Nur (olan Allah'ım)! Beni (Nakşibendi hazretlerinin) yüce anlarıyla aydınlat. Gönlümün kapısını o cemil/temiz aşkın mıknatısıyla /cazibesıyla aç.

Metinde "bi's-saḡfân ḡıysü'l-^çaşḡ" şeklinde yazılan ibarenin "bi'-mıknâtısı'l-^çaşḡi'l-cemîl" şeklinde olmasının uygun olacağı kanaatindeyiz; zira "aşḡ mıknatısı" terimi kullanılmaktadır. Ancak, böyle bir kelime sözlüklerde yer almadığı gibi böyle bir terkip de Arapça gramerine uygun değildir. Mısraın vezni de bozuktur.

¹⁴ Pîrin övgüsü cennetinde, bu hilyenin satırları gül fidanı, i'rabı (harekeleri) bülbül, düşünce ise süttten bir nehir gibi oldu.

¹⁵ İhsan şarabını, muhabbetle övgümün kadehinden için. Kalbim, onun güzel özelliklerini söylemekle zihin açılır, dedi.

¹⁶ Benim gönlümde, ateş değil, aşḡ nurlarının yangını var. (Gönlüm), sevgilinin değil, bu aşḡ sırları (hakkındaki) sohbetin talibidir.

¹⁷ Elinizden geldiğince Allah'ı her gün çokça zikredin. Ey sufi, haddini aşmayarak sıdk ve ihlas ile muti ol. (Kur'an-ı Kerim, Necm/17: ... (onu) aşmadı.)

¹⁸ Karanlık gecede aşktan (dolaylı çıktığım) ah, mehtaba döndü. (Zira) mehtap ışığını güneşin şuaından alır.

Turkish Studies

19. Penc havāşş-ı bāṭinīden çeşm-i ḳalbi pür-żıyā
‘Ālem-i aḥfāya tāb-āver olup virür żıyā
20. Kevşer-i nuṭḳına mecrā menba‘-ı [sīr-āb-ı] şeyḥ
Mīhr-i zikre şadırır matla‘-ı nūr tābān-ı şeyḥ
21. Sīne-i devletleridür ‘arş-ı .....¹⁹
Bāğ-ı deste-i leṭā’if ḥāmīl-i ‘arş-ı ḥafā
22. İstiḳāmet bāğına bir naḥl-i güldür ḳāmeti
Sāyedārdur ebr-āsā ‘arz-ı ḥāle himmeti
23. Pençe-i ḥūrşiddür dest-i şerīfi gūyiyā
‘Ālem-i zūlmānide ḳoymaz ider envār-‘ aṭā
24. Zıll-ı imdād-ı Ḥaḳ ey dil ḥırz-ı cān olmuş saḡa
Sāye-i ‘aşḳ şehper-i kerrūbiyān olmuş saḡa
25. Cā’enā ‘an-cānibi sultānı ‘aşḳ imdādü ‘aşḳ
Tābi‘ est ez-ğavs fikr-i men beher-evtād-ı ‘aşḳ²⁰
26. Şu‘le-i sūziş-i āh ey dil zebān olmuş saḡa
Cānib-i ‘aşḳ-ı Ḥudādan tercemān olmuş saḡa
27. Hāzihi’l-kenzüt’t-tevekkül kün li fetḥe bāb ‘aşḳ
Dāred ez-envār-ı tevḥīd gevher-i sīrāb-ı ‘aşḳ²¹
28. Rāh-ı ‘aşḳda rehber ey dil çār-yār olmuş saḡa
Ḳudret-i Ḥaḳḳa delīl leyl ü nehār olmuş saḡa
29. Der-cemāl-i ehl-i dil tāb-āverest īn nūr-ı ‘aşḳ
Kāne fi’r-rūḥāniyyāt bā-zıkr-i Ḥaḳ mesrūr-ı ‘aşḳ²²
30. Sīne ey dil ḥānḳāh-ı ehl-i ḥāl olmuş saḡa
Pīr-i envār Ḥıvāce-i Mīr Külāl²³ olmuş saḡa
31. Şeş leṭā’if cārī şod ez-‘unsur-ı enhār-ı ‘aşḳ
Garḳ büved nefis-i elīm der-mevce-i ebḥār-ı ‘aşḳ²⁴

¹⁹ Metinde silinmiş olduğundan mısra sonundaki ibare okunamamıştır.

²⁰ Aşk sultanı canibinden bize imdat olarak aşk geldi. Benim fikrim, (kendilerinden yardım istenen) gavstan (daha çok) her bir aşk evtadına tabidir. (Bir gavs ve dört evtad, mutasavvıflarca kabul edilen manevi devletteki hiyerarşide yer alan gayb erleridir)

²¹ Bu tevekkül hazinesidir, benim için aşk ile kapısını aç. Zira aşk, tevhit nurlarından mükemmel bir cevherdir.

²² Bu aşk nuru, gönül ehlinin güzelliğinden güç almaktadır. Ruhani bir hayat sürdüren gönül erlerinde aşk sevinci Hakkin zikriyle gerçekleşir.

²³ Emir Külal (1284-1370): Nakşibendiyye tarikatının kurucusu Bahâeddin Nakşibend’in müşşidi idi. Buhara’nın Sühârî köyünde doğdu. Bütün hayatını orada ve Buhara’nın diğer bazı köylerinde geçirdi. "Emir" lakabı Hz. Peygamber’in neslinden olduğuna, Buhara’nın Farsça veya Tacikçe lehçesinde "çömlekçi" mânasına gelen "Külâl" kelimesi ise mesleğine işaret eder.

²⁴ Altı latife, aşk nehrinin pınarından akmaya başladı. Acı çektiren nefis, aşk denizinin dalgalarında boğuldu.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

32. Bir nazargâh-ı Hudâdur beyt-i 'ulyâdur gönül
Nür-ı 'aşk-ı fahr-ı 'âlem anda Bathâdur gönül
33. Hak bedîd ez-âyîne-i dil nazar kerd sū-be-sū
Ez-berây-ı 'aşk be-gū der-rūz [u] şeb Allāh hū²⁵
34. Ey habîb-i Hâzret-i Yezdân Muhammed Muştafâ
Bâgı levlâke gül-i reyhân Muhammed Muştafâ
35. Gönümüzde şevk-i 'aşk-ı çâr-yâr-ı bā-şafâ
Eski ma' den çâr-gül bir kâsedür dil gūyiyâ
36. Mantıku't-tayr-ı sūhan gūyem be-elsine-i hū
Pend-dâred in muhibbet ez-taraf-ı 'aşk-ı be-gū²⁶
37. Ez-berây-ı şubh-ı âh in vaqt-i fecr-i 'aşk-ı hū
Ber-kef-i dîde bedîd âb-ı sirişk'est dūr-vuzū²⁷
38. Enderūn-ı sînenen çıksun çerâgum olsun âh
Gülşen-i Firdevs-i 'irfâna sürâgum olsun âh
39. Şâzelîyem Nakşibendem naşş dâred zıkr-i men
Ez-berây-ı nūr-ı tevhîd naşş-dâred fikr-i men
40. Ez-ğayâl-i çâr-yâr der-dil gül-i çâr dâstem
Ez-berây-ı vaşf-ı pîr himmet-i ebrâr dâstem²⁸
41. Gevher-i şâfem ki ez-baħr-i kelâl âzâde-em
Ez-berây-ı dürd-i ğam hem-çün zülâl âzâde-em²⁹
42. Alamaz kimse benüm leyl ü nehârumdan haber
Ben ölürsem dostlar aluğ mezârımdan haber
43. Dâğ-ı men der-sîne râh'est dest-ber-bâlâ-yı dest
In 'azîmetgâh gâh'est dest-ber-bâlâ-yı dest³⁰
44. Perde-i nūr-ı hicâb-ı ilticâdur âhumuz
Anuğ için dostlar zîr-i hafâdur mâhumuz

²⁵ Gönül aynasında görünen Hak, her tarafa nazar / tecelli etti. Aşk ile gece gündüz "Allah hū" söyle.

²⁶ "Hu" lisanıyla, sözün Mantıku't-tayr'ını: Kuşların Dili'ni okuyorum. De ki senin bu muhibbin (âşıkın), aşk hakkında nasihati var.

²⁷ "Hû / O"nun aşkının bu şafak vaktinde, "âh" (ile geçen gecenin) sabah (namazı) için abdest alan gözün avucunda görülen gözyaşı suyudur.

²⁸ Dört yârın hayalinden gönlümde dört gül var. Pîrin vasfı için ebrar (sözü özü doğru hayırlıların) güçlü himmetine sahibim.

²⁹ Öyle bir saf cevherim ki bıkkınlık denizinden azadeyim. Dupduru bir su gibi gam tortusundan azadeyim.

³⁰ Yüreğimdiki yara bir yoldur, el elden üstündür. Bu azimet zaman zaman olur, el elden üstündür.

Turkish Studies

45. Nağd-i nūr-ı aḥḍar-ı hūdur kef-i mevc-i semen
Şu' le-dāred gevher-i hū der-kef-i mevc-i çemen
46. Hākla şaḥḥa'l-bākī Hākḫ zāhirde fānīdür gönül
Ṭūr-ı envār-ı Kelimde len-terānīdür gönül
47. Der-dil-i men āh bedīd der-āh feryād nā-bedīd
Kūhsār-ı 'aşḫ nūmūd tīşe-i Ferhād nā-bedīd³¹
48. Tev'em-i mihr ü meh ü şubh u mesādur ḫabz u başt
Bu' d bu' de ḫurb ḫurba mūntehādur ḫabz u başt
49. Ba' z-ı ehl-i hālden bu gūne taşḥiḥ eyledüm
.....³² ile fevtin böyle tenḫiḥ eyledüm
50. Ṭoğdı yedi yüz yigirmi birde bu pīr-i Hūdā
..... maşrıḫ..... verdi .....³³
51. Nūr-ı rūḥāniyyetiyle ṭoldı ḫaşr-ı 'ārifān
Yeni .....³⁴ ile bu mekān
52. Pīr āmed şāh-ı kend yā hū çü-māh-ı ü rızā
Mevlid-i Şāh Naḫşibende oldu tāriḥ bu Rızā³⁵
53. 'Ömr-i Şāh-ı Naḫşibend kim iricek seb' in sāl
Mürġ-ı rūḥı gülşen-i Firdevse açdı perr ü bāl
54. Ḳultü bā-elsine-i 'abd-i şeh-i milkü'l-yaḫīn
Reft Şāh-ı Naḫşibend ān h'āce-i dūnyā vü dīn³⁶
55. Ān ki būde şāh-rāh-ı dīn ü devlet milleteş
Ez-berāy-ı zıkr-i aḥfā mürşid-i o diḫḫateş³⁷
56. Mesken-i me'vā-yı o çün būd ḫaşr-ı 'ārifān
Mürġ-ı rūḥ-ı ḫuds-ı pīreş dāred ez-dil 'āşiyān³⁸
57. Ḳaşr-ı 'irfān zīn sebeb āmed ḥesāb-ı rıḫleteş
Īn zuḫūr-ı nūr-ı 'irfān ez-Cenāb-ı Hāzreteş³⁹

³¹ Gönümde öyle bir āh var ki bu āhda feryat görülmedi. Gönümde (oluşan) aşk dağında Ferhad'ın çekici kayboldu.

³² Metinde silinmiş olduğundan ibare okunamamıştır.

³³ Metinde silinmiş olduğundan mısradaki bazı ibareler okunamamıştır.

³⁴ Metinde silinmiş olduğundan ibare okunamamıştır.

³⁵ Ey Rıza, "Pir (Şah Nakşibendi), ay gibi kentlerin şahı (olan Kasr-ı ârifana) doğdu yâ hû". Bu, Nakşibend'in doğumuna tarih oldu. ("Pir āmed şāh-ı kend yā hū çü-māh-ı ü" cümlesinin rakamsal değeri onun doğum tarihi olan 721 eder.)

³⁶ Yakın ülkesi padişahının kölesinin diliyle dedim: O din ve dünya efendisi Şah Nakşibend gitti.

³⁷ Onun mezhebi/tarikati din ve devletin ana caddesi oldu. Onun inceliği gizli zikir için ona mürşit oldu

³⁸ Onun sığınağı olan evi Kasr-ı arifan (Nakşibendi hazretlerinin doğduğu ve öldüğü köy) olduğundan, O pirin mukaddes ruh kuşu gönüllerde yuva kurdu.

³⁹ Bundan dolayı "kasr-ı irfān: İrfan sarayı" (terkibi ebced hesabına göre 791) onun vefatına tarih oldu. Bu irfan nuru o hazretin canibinden zuhur etti.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

58. Mürğ-ı başı gülşen-i şadrında iden der-kafe
Himmet-i pîr ile eyler rûz [u] şeb habs-ı nefes
59. Şaykal-ı ism-i Celâl ile mücellâdur göñül
Dil degül âyine-i Bârî Ta' âladur göñül
60. Hâzret-i H'âce Bahâ'üddîne kıldılar su'âl
Sizlere gelür mi havâtır deyü ehl-i kemâl
61. Didi bir deryâ-yı şâfem çüb-ı hâşâk mı turur
Olsa da çüb-ı havâtır şafvetümden mañvolur
62. Her tarîkuñ intihâsı ibtidâmuzdur didi
Ehl-i ahfânuy olur mülki vuķûf-ı 'adedi
63. Didiler yâ şeyh halvet erba' in var mı size
Luţf idüp ahvâlünüz bir bir beyân eyleñ bize
64. Halvet içre var şöhret şöhretüñ var âfeti
Halvet der-encümendür sâlikimüñ ülfeti
65. Keşet içre eyle vahdet Haķla haķ ol dâ'imâ
Kaľbine dik çeşmini Haķķa olup dide-güşâ
66. 'Adn-i dilde göz göz olup cüş ide kevşer gibi
Kenz-i dil 'aşķile ola pür-hâver gevher gibi
67. Hilyede nuķķ-ı şerîfinden devâ naķl eyleyem
Belki bir dosta olur lâzım gerekdür söyleyem
68. Ey kaľem söyle kerâmâtın hitâb-ı pirden
Tıbb-ı rûhânî beyân eyle kitâb-ı pirden
69. Güyed âverd niğeh ki âverd-nigân Cenâb-ı Nakşibend
Ez-berây-ı derd-i dendân in hitâb-ı Nakşibend⁴⁰
70. Bulmadı ehl-i luğat bu ne dimekdür bilmedi
Tağrum ile bilirem ben kimseler bilmez didi
71. Fârisî beyte bunu derc eyleyüp hâzret-i pîr
Derd-i dendâna bunuñla irişir himmet-i pîr
72. Serine tolar idi iki tılam destârını
Cem' için 'aşķ-ı Muħammedî ile sitârını

⁴⁰ Diş ağırsı için Nakşibend'in bu sözü söylenir: "Güyed âverden ki k'âverdengân Cenâb-ı Nakşibend."

73. Pend idi ehl-i dile nīm kat libās olmağ için
Tard-ı hāşāk-ı havātırıruğ yolın bulmağ için
74. Ey Rızā elḥamdülillāh ḥilyesin kıldım tamām
‘Anberīn ṭābir ile bed’ ü ḥatmi miskiyyü’l-ḥitām
75. Alalum gülzār-ı rūḥāniyyetinden rāyiḥa
Oğı rūḥ-ı kıuds-i Şāh-ı Nağşibende fātiḥa

KAYNAKÇA

- AKKUŞ, Mehmet, **Abdullah Salâddîn-i Uşşâkî (Salâhî)’nin Hayatı ve Eserleri**, MEB Yay., İstanbul 1998.
- ARAS, Veli, “Hilye ve Hilyeler”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, IV, İstanbul 1981.
- ARSLAN, Mustafa, “Güftî’nin Hilye-i Haseneyn ve Aşere-i Mübeşşere’si”, *Türkiyat Araştırmaları*, Hâcettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü., Yıl: 4, Sayı: 7, Güz 2007, Ankara.
- Bursalı Mehmed Tâhir Bey, **Osmanlı Müellifleri**, (Haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen), Cilt: 1, Meral Yay., İstanbul, tarihsiz.
- Büyük Türk Klasikleri**, “Neccar-zade Şeyh Rıza”, Ötüken Yay., Cilt VIII. İstanbul 1988.
- CANIM, Rıdvan, **Başlangıçtan Günümüze Edirne Şâirleri**, Akçağ Yay., Ankara 1995.
- CEYHAN, Adem, “Dört Seçkin Dost’un Portresi: Cevrî İbrahîm Çelebi’nin Hilye-i Çihâr-yâr-ı Güzîn’i”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006/1 Bahar Sayısı.
- CUNBUR, Müjgan, “Şemâil-i Şerîfe ve Hilye-i Nebeviler”, *Diyanet Dergisi Özel Sayı*, Ankara 1970.
- ÇELEBİOĞLU, Amil, **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, MEB Yayınları, İstanbul 1998.
- DAĞLAR, Abdülkadir, “Nakşî Mustafa Dede ile Bursalı Ali Rızâ’nın Hilye-i Mevlânâlarını Mukâyese Denemesi”, *Türkiyat Araştırmaları* Cilt 25, 2009.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitabevi İstanbul 2003.
- ERDOĞAN, Mehtap, “Hâkim Mehmed Efendi’nin Manzum Hilyesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XI/1, Sivas 2007.
- ERDOĞAN, Mehtap, “Müellifi Belli Olmayan Mensur-Manzum Bir Hilye” *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XII/1, 2008.
- ERDOĞAN, Mustafa, “Lütfî Mehmed Dede ve Hilye-i Mevlânâ Adlı Eserine Göre Mevlânâ’nın Özellikleri”, *Erdem*, Cilt: 17, Sayı: 50 (Doğumunun 800. Yılında Mevlânâ Özel Sayısı), Ankara 2008.
- ERKAL, Abdülkadir, “Türk Edebiyatında Hilye ve Cevrî’nin ‘Hilye-i Çâr Yâr-ı Güzîn’i”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 12, Erzurum 1999.
- GÖRE, Zehra, “Lütfî Muhammed Efendi’nin ‘Hilye-i Hazret-i Mevlânâ’sı”, *Erdem*, Cilt: 17, Sayı: 50 (Doğumunun 800. Yılında Mevlânâ Özel Sayısı), Ankara 2008.

- GÜNGÖR, Zülfikar, “Türk Edebiyatında Hilye-i Nebevi Türünün Doğuşu ve Gelişimi”, **Tavavvuf İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi**, Yıl:4 Sayı10, Ocak-Haziran 2003.
- GÜNGÖR, Zülfikâr, **Türk Edebiyatında Türkçe Manzum Hilye-i Nebevîler ve Nesimi Mehmed'in Gülistan-ı Şemâli**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2000.
- Hüseyin Kâzım Kadri; **Türk Lügati**, I-III, İstanbul 1928.
- İŞLİ, Emin Nedret-DAĞLI, Yücel, **Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu**, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2001.
- KAPLAN, Mahmut, “Neşâtî'nin Hilye-i Enbiyâsı”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, Van, 1991.
- KARAHAN, Abdülkadir, **Hâkânî Mehmed Bey'in Hilye-i Şerife'si**, İstanbul 1992.
- KARATAY, Fehmi Edhem, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu - I**, Topkapı Sarayı Müzesi Yay., İstanbul 1961.
- KAYA, Bayram Ali, **XVII. Yüzyıl Divan Şâirlerinden Neşâtî: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Hilye-i Enbiyâ'sının Tenkidli Metni**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi SBE, Edirne 1991.
- KAYA, Nevzat, “*Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi*”, *DİA*, Cilt: 24, İstanbul 2001.
- KÜLEKÇİ, Numan, “Edebiyatımızda Hilye ve Hilye-i Hâkânî”, *İslâmî Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi*, İstanbul 1989.
- Mehmed Süreyya, **Sicilli Osmânî**, II, İstanbul 1308-1311.
- Muallim Nâci; **Osmanlı Şâirleri** (Haz: Yrd. Dr. Cemâl Kurnaz), Kültür Bakanlığı Yay.: 684, Ankara 1986.
- Nurî Osman Hanyevî, **Girit Şâirleri (Tezkire-i Şu'arâ-yı Cezîre-i Girid)**, (Haz.: Orhan Kurtoğlu), Akçağ Yay., Ankara, 2006.
- Ömer Nüzhet, **Menkıbetü'l-evliyâiyye fi ahvâli'r-Rızâiyye**, Matba'a-i Âmire, İstanbul 1273/1858.
- ÖZDEMİR, Mehmet, **Neccarzâde Rıza Divanı'nın Edisyon Kritiği**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Afyon 1999.
- ÖZKAT, Mustafa, **Münîrî (öl. 1521?)'nin Manzum Siyer-i Nebî'si Cilt: IV-V (İnceleme-Metin)** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.
- PALA, İskender, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Ankara 1989.
- PALA, İskender, **Hilye-i Saadet**, Ankara 1991.
- PEKOLCAY, Necla, **İslami Türk Edebiyatı**, I, III, İstanbul 1967-1968.
- POYRAZ, Yakup, “*Hâkim Seyyid Mehmed Efendi'nin 'Nazire-i Hilye-i Hâkânî' Adlı Eseri*”, *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, Vol. 2/3, Summer 2007.
- SARICI, Emine, **Ârif Süleyman - Hayatı, Eserleri ve Hilye-i Nebeviyye'si (Edisyon Kritik)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, İstanbul, 2001.

- Şemseddin Sâmî, **Kâmûs-ı Türkî**, Alfa Yay., İstanbul 1998.
- ŞENER, İbrahim, “Neşâtî’nin Hilye-i Enbiyâsı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, İzmir, 1983.
- ŞIRA, Hüseyin, **Ruşçuklu Ali Fethi Efendi / Hayatı, Eserleri ve Hilyesi**, Yayımlanmamış YLT., Marmara Üniversitesi SBE., İlahiyat ABD., İslâm Tarihi ve Sanatları BD., İstanbul, 2008.
- ŞIRA, Sahibe, **Bosnalı Teberdâr Mustafa Efendi ve Ona İzâfe Olunan Mecmuadaki Eserler**, Yayımlanmamış YLT., Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı., İstanbul, 2008, Sayı: 12, Erzurum 1999.
- TOSUN, Necdet, **Bahâeddîn Nakşibend: Hayatı, Görüşleri, Tarikatı**, İnsan Yay., İstanbul 2002.
- UÇMAN, Abdullah, “Neccârzâde Şeyh Rızâ”, **Sahabeden Günümüze Allah Dostları**, Şule Yay., İstanbul 1995.
- UZUN, Mustafa, “Ârif Süleyman”, *DİA*, Cilt: 3, İstanbul, 1991.
- UZUN, Mustafa, “Fevzî Efendi, Kâtib”, *DİA*, Cilt: 12, İstanbul, 1995.
- ÜZER, Fatma Hilal, **Türk İslam Edebiyatında Evliya Hilyeleri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Analim Dalı, İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, İstanbul 2002.
- VASSAF, Hüseyin, **Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr**, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, nr. 2306, Cilt II.
- YAKAR, Halil İbrahim, “Polonya Kütüphanelerinde Bulunan Türkçe El Yazmaları”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 8 (1), Gaziantep, 2009.
- YARDIM, Ali, “Hilye-i Saadet: Peygamber Efendimizin Yaradılış Güzellikleri”, *Kubbealtı Mecmuası*, İstanbul 1978.
- YAZAR, Sadık, “Seyyid Şerîfî Mehmed Efendi ve Hilyesi” *Turkish Studies*, Volume 2/4 Fall 2007.